

А.А. Бутирський

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ У ПОЛЬЩІ

Проаналізовано Цивільний процесуальний кодекс Польщі, його окремі інститути та визначено характерні особливості цивільного процесу згаданої країни. Досліджено останні зміни до загаданого кодексу.

Ключові слова: *окружний суд, господарські спори, підсудність, позовна заява, апеляція, касаційна скарга.*

Проанализированы Гражданский процессуальный кодекс Польши, его отдельные институты и определены характерные особенности гражданского процесса упомянутой страны. Исследованы последние изменения, которые внесены в этот кодекс.

Ключевые слова: *окружной суд, хозяйственные споры, подсудность, исковое заявление, апелляция, кассационная жалоба.*

The author analyzes the code of Civil procedure of Poland, its individual institutions and the characteristic features of the civil process of the mentioned countries. Also the article is devoted to the latest changes made to the code.

Key words: *district court, commercial disputes, place of jurisdiction, the statement of claim, appeal, cassation.*

Республіка Польща вже понад 20 років будує демократичну правову державу. За цей період вона зуміла досягти значних успіхів, а саме: створити політичний режим консолідованої демократії, відновити дієве громадянське суспільство та розбудувати ринкову економіку. У новому сприйнятті Польщі у світі, яка має досить високий рейтинг і привабливий імідж серед інших посткомуністичних країн, велику роль відіграло її членство в НАТО та Європейському Союзі. Наголосимо, що підготовка до вступу у ці впливові міжнародні організації примусила польське керівництво, представників усіх гілок влади, суспільство активізувати свої зусилля для виконання всіх передступних вимог НАТО та ЄС. У контексті предмета аналізу даної статті вважаємо, що судова система Польщі в цілому та її окремі інститути зокрема впродовж цього періоду зазнали відчутних змін. Вказані збудutki Польщі доволі актуальні для України.

Дослідження досвіду Польщі щодо вирішення цивільних спорів, у тому числі господарських, є вкрай важливим з огляду на довготриваючий процес реформування господарського законодавства України. При цьому необхідно враховувати, що Польща є нашим географічним сусідом зі схожими правовими традиціями. Також важливим є той фактор, що Польща наприкінці 80-х рр. докорінно змінила свою правову систему, що приблизно у цей же час мало місце і в Україні.

Питання розгляду цивільних спорів детально досліджувалося польськими науковцями, зокрема В. Броневич, Я. Янковський, К. Пясекський та ін. Проте українськими науковцями питання цивільного процесу в Польщі не досліджувалося, що й обумовило вибір теми статті.

Цивільні спори у Польщі вирішуються згідно Цивільного процесуального кодексу Польщі (Kodeks postępowania cywilnego) (далі — ЦПКП), який був прийнятий у 1964 р. Даний кодекс вирішує спори, які виникають з цивільних, сімейних, трудових та інших правовідносин.

Провадження у справах за ЦПКП порушуються за заявами позивачів, прокурорів і громадських організацій. Так, прокурор може звертатися з позовом у будь-якому випадку,

а також вступити у вже розпочату справу, якщо це необхідно для захисту законності, прав громадян та інтересів суспільства.

Польський цивільний процес, як і інші подібні процеси, ґрунтується на загальних принципах, а саме: гласності, змагальності тощо.

Цікавим є положення ст. 6 ЦПКП, яка визначає, що суди повинні запобігати затягванню процесу і прагнути до того, щоб рішення було прийняте в першому засіданні, якщо це можливо без шкоди для сторін.

Склад судової системи загальних судів наводиться у Законі «Про устрій загальних судів» (Ustawa Prawo o ustroju sądów powszechnych) від 27.01.2001 р. Згідно ст. 1 цього закону до загальних судів належать районні суди, окружні суди та апеляційні суди, які здійснюють правосуддя у справах, які не належать до компетенції адміністративних, військових судів і Верховного Суду¹. При цьому в першій інстанції справи розглядаються районними та окружними судами в залежності від предмета спору.

Питання розмежування підсудності між районними та окружними судами визначено у ст. 16 ЦПКП, яка встановлює, що районні суди розглядають всі справи, крім тих, які розглядаються окружними судами. Перелік справ, підсудних окружним судам, наведено у ст. 17 ЦПКП. До них належать такі спори: про немайнові права та пов'язані з ними майнові вимоги, крім справ про встановлення або спростовання походження дитини, про встановлення недійсності визнання батьківства, а також про скасування усиновлення; про охорону авторських і суміжних прав, що також стосуються винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, географічних позначень і топографій інтегральних мікросхем і захисту інших прав на нематеріальні блага; за позовами, що виникають з трудового права; про майнові права, в яких вартість предмета спору перевищує сімдесят п'ять тисяч злотих, крім справ про аліменти, про порушення володіння, про розподіл майна подружжя; про скасування та визнання недійсними рішень юридичних осіб; про запобігання недобросовісної конкуренції; про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок прийняття незаконного рішення тощо².

Також ЦПКП містить положення щодо виключної підсудності справ. Це стосується, наприклад, спорів про нерухомість, які розглядаються за місцезнаходженням останньої, справи щодо спадкування, корпоративні спори тощо.

Цілком природно, що у суддів можуть виникнути сумніви щодо того, який суд має розглядати справу в якості суду першої інстанції. У такому випадку районний суд може передати справу на вирішення до окружного суду шляхом винесення рішення про передачу справи. У свою чергу, окружний суд може перед першим слуханням відмовитися від прийняття справи і повернути справу районному суду, якщо він вважає, що справа йому не підсудна. Відповідне рішення приймається на закритому засіданні у складі трьох суддів. При цьому повторна передача цієї самої справи через районний суд не допускається.

Однією з особливостей ЦПКП є те, що у польському кодексі йдеться про процесуальні документи взагалі, у тому числі про позовні заяви. Так, ст. 125 ЦПКП передбачає, що процесуальні документи включають пропозиції і заяви сторін. У встановлених законом випадках процесуальні документи повинні викладатися на офіційних бланках. Зокрема, на офіційних бланках подаються позови, що стосуються надання послуг поштового зв'язку і телекомунікацій, перевезення пасажирів і багажу, постачання електроенергії, газу.

Кожне процесуальне звернення повинне містити: найменування суду, до якого направлене звернення, ім'я та прізвище або назву сторін заявників, їхніх законних представників; зазначення виду документа; підставу пропозиції або заяви, а також докази в обґрунтування наведених обставин; підпис сторони або її законного представника; перелік додатків. Коли процесуальне звернення є першим документом у справі, у ньому повинно бути зазначене місце проживання або місцеперебування сторін, їхніх законних пред-

ставників, а також предмет спору. У всіх наступних документах повинен вказуватися номер справи. До процесуальних документів слід додати довіреність, якщо документ внесе представник.

ЦПКП надає сторонам можливість вирішити цивільний спір у позасудовому порядку. Для цієї мети існує інститут медіації (посередництва). Вказаний інститут є добровільним і застосовується на підставі угоди сторін або рішення суду, який спрямував сторони до медіації. Посередництво здійснюється до початку розгляду справи або ж після такого початку за згодою сторін. Медіаторами не можуть бути судді (крім суддів у відставці).

Також ЦПКП надає сторонам можливість укласти мирову угоду. Ця угода повинна стосуватися цивільних прав і не суперечити принципам соціального співіснування або бути спрямована на порушення права.

Особливістю ЦПКП є також те, що суддя на власний розсуд визначає імперативність або диспозитивність подання відзиву на позов, про що відповідач повідомляється з отриманням позовної заяви і доданих до неї документів. При цьому строк подачі відзиву не може бути меншим, ніж два тижні. Якщо ж сторона надала відзив після спливу строку, встановленого судом, останній повертає такий відзив.

Суд може відкладати слухання справи, якщо виявить, що сторона не була повідомлена про час і місце слухання справи належним чином, або ж за клопотанням сторони за наявності істотних обставин. При цьому суд може оштрафувати сторону, якщо остання посилалася на недостовірні дані, що спричинило безпідставне перенесення розгляду справи. Також суд може накласти штраф на представника сторони, якщо перенесення розгляду справи відбулося внаслідок подання ним недостовірних відомостей. Якщо ж розгляд справи переноситься внаслідок хвороби сторін, їхніх представників, свідків, інших учасників процесу, то вказаним особам необхідно надати відповідну медичну довідку.

За наслідками розгляду справи в першій інстанції суд виносить рішення, яке може бути оскаржене до суду другої інстанції (апеляцію на рішення районного суду розглядає окружний суд, а якщо останній був судом першої інстанції, то відповідну апеляцію розглядає апеляційний суд). Справи в другій інстанції розглядаються колегією з трьох суддів.

Я. Янковський вказує на те, що система засобів оскарження в Польщі складається із загальних засобів оскарження, особливих і надзвичайних (виключних). До загальних засобів оскарження зазначений автор відносить апеляцію та скаргу, до особливих — протест на заочне рішення, скарга на рішення судового референта ..., до надзвичайних — касаційна скарга, скарга у зв'язку з виявленням невідповідності закону рішення, яке вступило в законну силу ...³.

Апеляція подається протягом двох тижнів з моменту прийняття рішення або його вручення, якщо сторона не була присутня у судовому засіданні. Апеляція повинна відповідати вимогам, які ставляться до процесуальних документів, а також має містити: посилання на рішення, яке оскаржується, із вказівкою про повне або часткове його скасування; короткий виклад обставин; підстави скасування рішення; клопотання про витребування нових доказів, які не могли бути витребувані в першій інстанції або потреба в яких виникла пізніше.

Важливою особливістю апеляційного перегляду судового рішення є те, що апеляційна інстанція не може виходити за межі апеляційної скарги. Апеляційна інстанція може змінити рішення, скасувати рішення і прийняти нове, скасувати рішення і припинити провадження у справі, передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

На рішення судів другої інстанції може бути подана касаційна скарга. Така скарга подається до Верховного Суду стороною, Генеральним Прокурором, Уповноваженим з Прав Людини або Уповноваженим з Прав Дитини.

Ст. 3982 ЦПКП передбачає випадки, коли касаційна скарга не може бути подана. Це стосується, наприклад, оскарження судових рішень у майнових справах із ціною позову менше 50000,00 злотих (113360,00 грн.), у справах, що виникають з трудових відносин і

соціального страхування із ціною позову менше 10000,00 злотих, справ про розлучення та виплату аліментів, справ, розглянутих у спрощеному провадженні тощо.

Касаційна скарга повинна містити посилання на рішення, яке оскаржується, із вказівкою про повне або часткове його скасування та підстави для подання касаційної скарги. Касаційна скарга подається протягом двох місяців з дати вручення рішення.

Верховний Суд розглядає справи у складі трьох суддів.

ЦПКП передбачає низку категорій справ, які розглядаються в окремому провадженні з певними особливостями (спори, що виникають з регулювання енергетики, телекомунікації та пошти, залізничного транспорту тощо).

Особливе місце у справах окремого провадження займає окружний суд у Варшаві, який діє як суд охорони конкуренції і захисту прав споживачів. Цей суд у порядку окремого провадження розглядає скарги на дії та бездіяльність Управління з конкуренції та захисту прав споживачів, позови про визнання стандартних контрактів незаконними, скарги на дії та бездіяльність Управління з регулювання енергетики, скарги на дії та бездіяльність Управління телекомунікації та пошти.

Донедавна в окремому провадженні розглядалися також господарські справи. Проте, Законом від 16.09.2011 р. (вступив в дію 03.05.2012 р.) внесено зміни до ЦПКП, якими скасовано окреме провадження щодо вирішення господарських спорів.

Окремий процес для розгляду господарських спорів був запроваджений у 1989 р. після ліквідації Державного арбітражу Польщі, у результаті чого були утворені господарські відділи або, як їх ще називали, — комерційні суди. Запровадження окремих правил для вирішення комерційних спорів було зумовлено тим, що учасниками таких спорів були підприємці або юридичні особи, знання яких у галузі права є значно ширшими у порівнянні зі звичайними громадянами.

Основним спрямуванням вищезазначеного окремого провадження була швидкість тіспеціалізація суддів. Зокрема, швидкість процесу досягала наступними особливими інститутами: 1) подання відзиву відповідачем є обов'язковим (неподання або невчасне подання відзиву позбавляло відповідача можливості посилатись на викладені в ньому обставини); 2) заборона на подання зустрічного позову; 3) позивачеві заборонено змінювати підстави позову, вказані у позовній заяві; 4) розгляд справи в закритому засіданні, якщо відповідач визнав позов.

Відмінністю було також те, що окружні суди розглядали майнові господарські справи із сумою позову, що перевищувала 100000,00 злотих (226720,00 грн.), у той час, як справи у загальному порядку розглядалися згаданими судами із сумою, що перевищувала 75000,00 злотих. Так само існували відмінності у касаційному оскарженні судових рішень. Зокрема, касаційна скарга не приймалася на рішення у майнових спорах, в яких сума предмета оскарження нижче 50000,00 злотих, а у господарських справах — нижче 75000,00 злотих.

Скасування окремого провадження щодо господарських спорів по-різному оцінюється польськими науковцями та практичними працівниками. Наприклад, А. Врона-Ключко зазначає, що застосування до підприємств дуже суворих правил ведення процесу призвело до програшу справи, наприклад, лише через несвоєчасне подання доказів⁴.

Іншої думки притримується Е. Дудзінська, яка стверджує, що факультативність подання відзиву може порушити концентрацію процесуального матеріалу і впливати на тривалість розгляду справи⁵.

С. Гузенда відзначає як позитивні моменти від скасування окремого провадження щодо господарських спорів, так і негативні. З цього приводу вона зазначає, що скасування провадження у господарських справах, безсумнівно, сприятиме розформалізації судового процесу між підприємцями. Однак можна припустити, що розформалізація судового процесу між підприємцями може мати негативний вплив на ефективність процедури⁶.

На нашу думку, скасування окремого провадження щодо розгляду господарських справ є недоречним, оскільки ці спори мають особливості та для їх розгляду необхідні спеціальні знання у відповідних суддів, тобто повинна мати місце внутрішня спеціалізація.

Необхідно зауважити, що зміни, які внесені до ЦПКП Законом від 16.09.2011 р., стосувалися не лише ліквідації провадження у господарських справах. Важливою новелою є також зміни, внесені у ст. 207 ЦПКП. Попередня редакція згаданої норми права надавала відповідачеві право подати відзив. У новій редакції ст. 207 ЦПКП також міститься правило про можливість подачі відзиву, але ця норма права доповнена положенням, згідно якого суддя може зобов'язати відповідача подати відзив у двотижневий строк. Також нова редакція містить застереження про неприйняття несвоєчасно поданих доказів і лише суд може визнати причини неподання додаткових доказів поважними та прийняти їх. При цьому слід зазначити, що судді зобов'язані роз'яснювати сторонам наслідки невчинення необхідних процесуальних дій.

З приводу згаданих новел П. Зданковський зазначає, що запропоновані новели, з одного боку, скасовують жорстке і відносно об'єктивне правило преклюзії, проте замінюють його інструментом більш гнучким, але водночас більш суб'єктивним — оцінкою суддів⁷.

ЦПКП у певних випадках передбачає негайне виконання рішення. Це може мати місце при присудженні до сплати аліментів за три місяці, при винесенні заочного рішення. При цьому заочне рішення приймається у випадку неявки відповідача у судове засідання. У такому випадку безумовно приймаються твердження позивача, наведені позивачем.

Характерною особливістю ЦПКП є те, що в ньому регламентовано порядок здійснення міжнародного арбітражу. При цьому варто погодитися з Д. Зеньковичем, який відносить Польщу до групи країн, де арбітражні норми кодифіковані в цивільних процесуальних кодексах⁸. Крім того, ЦПКП у ч. 3 регламентує порядок здійснення виконавчого провадження щодо примусового виконання судових рішень судовими виконавцями (коморниками).

Існування у ЦПКП таких інститутів, як міжнародний арбітраж, виконавче провадження не характерне для українського цивільного процесу, однак цей досвід є корисним, оскільки наведені інститути є безпосередньо пов'язаними з цивільним процесом, а їхні розпорощеність по різних джерелах, а подекуди і неузгодженість, не сприяє належному здійсненню судочинства.

Приходимо до наступних висновків: у ЦПКП скасовані норми про особливий розгляд господарських спорів, що є недоречним; ЦПКП визначає, що суддя на власний розсуд визначає імперативність або диспозитивність подання відзиву на позов; не всі судові рішення за ЦПКП підлягають касаційному оскарженню; існування у ЦПКП таких інститутів, як міжнародний арбітраж, виконавче провадження не характерне для українського цивільного процесу, однак даний позитивний досвід може бути використаний українським законодавцем.

1. *Ustawa Prawo o ustroju sądów powszechnych* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://prawo.lego.pl/prawo/ustawa-z-dnia-27-lipca-2001-r-prawo-o-ustroju-sadow-powszechnych/?q=ustawa%20prawo%20o%20ustroju%20s%20C4%2085d%20C3%20B3w%20powszechnych>. 2. *Kodeks postępowania cywilnego* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.prawniki.pl/kodeksy/kodeks-postepowania-cywilnego.htm> 3. *Проверка судебных постановлений в гражданском процессе стран ЕС и СНГ* / Под ред. Е.А. Борисовой. — М.: Норма, 2007. — С. 289. 4. *Wrona-Kloczko A. Odrębne postępowanie gospodarcze zniezione* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.prawo.egospodarka.pl/80309_Odrębne-postepowanie-gospodarcze-niesione,1,82,1.html 5. *Dudzińska E. Likwidacja odrębne postępowania w sprawach gospodarczych jest złym pomysłem* [Електронний ресурс]. — Режим

доступу: <http://www.pracodawcypr.pl/aktualnosci/art,896,likwidacja-odrebnego-postepowania-w-sprawach-gospodarczych-jest-zlym-pomyslem.html> **6.** *Guzenda S.* Likwidacja odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.skarbiec.biz/prawo/prawnik-radzi/19_03_12.htm **7.** *Zdanikowski P.* Likwidacja postępowania w sprawach gospodarczych: liberalizacja procedury cywilnej? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lawblog.pl/2011/09/17/likwidacja-postepowania-w-sprawach-gospodarczych-liberalizacja-procedury-cywilnej/> **8.** *Зенькович Д.И.* Международный коммерческий арбитраж в России и Польше: сравнительно-правовой анализ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 2011. — 27 с.